

Antoni Mieczkowski

Myśl polityczna PSL "Wyzwolenie" 1918 - 1931, Jan Jachymek, Lublin 1983 : [recenzja]

Rocznik Lubelski 27-28, 301-303

1985-1986

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Jan Jachymek: *Myśl polityczna PSL „Wyzwolenie” 1918—1931*. Wydawnictwo Lubelskie. Lublin 1983, ss. 324

Polityczna myśl ludowa stanowi — zdaniem znanego badacza dziejów wsi polskiej J. R. Szaflika — jeden z najważniejszych przejawów działalności ruchu ludowego¹. Miał rację H. Zieliński, gdy w połowie lat siedemdziesiątych pisał: „Nie może być też mowy o jakiegokolwiek poważnej próbie naukowej syntezy dziejów polskiej myśli politycznej bez szerokiego uwzględnienia dążeń i koncepcji ruchu ludowego”². W rzeczywistości badania nad polską myślą polityczną, w tym także ludową wyszły nie tak dawno poza wstępną fazę. Osiągnięcia badawcze w dziedzinie myśli politycznej ruchu ludowego są już dostrzegalne, ale potrzeby w tym zakresie są jeszcze bardzo duże. Wspomnieć w tym miejscu trzeba — z konieczności selektywnie — o pracach takich historyków, jak: J. R. Szaflik³, A. Łuczak⁴ i S. Dąbrowski⁵. Prezentowana publikacja J. Jachymka o myśli politycznej PSL „Wyzwolenie” jest niewątpliwie ważnym krokiem naprzód do stworzenia syntezy myśli politycznej ruchu ludowego i polskiej myśli politycznej w ogóle.

Autor odszedł od czysto teoretycznego (postulatywnego) omawiania myśli politycznej na rzecz uwzględnienia również — co często dotąd się nie zdarzało — problemów praktycznego działania tego stronnictwa. Praca o myśli politycznej PSL „Wyzwolenie” ma zatem charakter historyczno-politologiczny, a więc interdyscyplinarny i stąd jej pole badawcze rozciąga się na historię najnowszą, historię doktryn politycznych i naukę o państwie.

Realizacja tego tematu badawczego wymagała starannego studiowania i selekcjonowania materiału archiwalnego (wykorzystano wiele zespołów i zbiorów akt w AAN, AZHRL, CA KC PZPR i Bibliotece KUL), licznych źródeł drukowanych, prac przywódców i działaczy PSL „Wyzwolenie”, monografii innych stronnictw chłopskich i innych opracowań pośrednio wiążących się z tematem oraz szeregu tytułów prasowych, poczynając od tygodnika „Wyzwolenie”.

Ważną kwestią dla autora jest zawsze konstrukcja pracy i zasady określające dobór treści wchodzących w zakres opracowywanego tematu. Problemy te zostały w omawianej publikacji właściwie rozwiązane, ponieważ jej konstrukcja ma charakter problemowy, a cały prawie wysiłek badawczy skupia się wokół zagadnień węzłowych (źródła myśli politycznej PSL „Wyzwolenie”, stosunek stronnictwa do ewoluującej rzeczywistości społeczno-politycznej, wizja modelu społeczno-ustrojowego, ideał państwa i mieszczący się w nim katalog wolności, praw i obowiązków obywateli).

Praca składa się ze wstępu, sześciu rozdziałów i zakończenia oraz zawiera zestaw źródeł i literatury, wykaz skrótów, indeks nazwisk, indeks nazw geograficznych i jednostek administracyjnych, spis ilustracji.

Pierwszy rozdział stanowi wprowadzenie do tematu, traktuje bowiem o genezie PSL „Wyzwolenie”, o jego strukturze organizacyjnej i zasięgu wpływów w społec-

¹ J. Wypych: *Myśl polityczna ruchu ludowego — stan badań i potrzeby badawcze* (Sprawozdanie z posiedzenia Rady Naczelnej Zakładu Historii Ruchu Ludowego w dniu 16 czerwca 1981 r.). „Roczniki Dziejów Ruchu Ludowego” 1982, nr 22, s. 271.

² H. Zieliński: *O potrzebie i trudnościach badania dziejów polskiej myśli politycznej*. W: *Polska i jej sąsiedzi*, Wrocław 1975, s. 14.

³ J. R. Szaflik: *Polskie Stronnictwo Ludowe „Piast” 1926—1931*, Warszawa 1970.

⁴ A. Łuczak: *Spółczesność i państwo w myśli politycznej ruchu ludowego II Rzeczypospolitej*, Warszawa 1982.

⁵ S. Dąbrowski: *Koncepcje przebudowy Polski w programach i publicystyce ruchu ludowego 1939—1945*, Warszawa 1981.

czeństwie w świetle wyników wyborów parlamentarnych. W rozdziale drugim zawarta jest analiza poglądów czołowych działaczy stronnictwa, zwłaszcza przedstawicieli klubu poselskiego na ekonomiczne podstawy władzy, głównie na tak istotny problem, jak kwestia przebudowy ustroju rolnego, oraz na ogólną wizję modelu gospodarczego państwa — czyli Polski Ludowej. Podstawowe zagadnienia władzy państwowej, a więc: podmiot władzy (suweren), organy władzy, aparat państwowy, sądownictwo, samorząd i walka o jego ludowe oblicze, omówione zostały w rozdziale trzecim. Z realizacją władzy państwowej łączy się nierozzerwalnie kwestia wolności, praw i obowiązków obywateli, w tym także wolności sumienia i wyznania oraz stosunek do mniejszości narodowych — problemy te dominują w rozważaniach w czwartym rozdziale. W kolejnym, piątym rozdziale autor koncentruje się na funkcji zewnętrznej państwa, która wyraża się w stosunkach z sąsiadami i innymi państwami, oscyluje wokół sojuszków i problemów bezpieczeństwa narodu oraz armii i obronności kraju. Ostatni szósty rozdział zawiera ideologiczne uzasadnienie władzy: źródła myśli politycznej, stosunek do innych partii politycznych, drogi realizacji myśli politycznej. Całość zamyka ocena myśli politycznej PSL „Wyzwolenie”.

Uwagę czytelnika pragnę skierować na niektóre ustalenia, oceny i opinie autora. Z jego badań wynika, że PSL „Wyzwolenie” liczyło 500—600 kół, w których skupiało się 25—42 tys. członków (s. 26), czyli mniej więcej około połowy stanu organizacyjnego PSL „Piast”. Członkowie PSL „Wyzwolenie” rekrutowali się spośród chłopów, robotników rolnych i inteligencji (s. 22). Wyniki wyborów do Sejmu i samorządu terytorialnego wykazały, że stronnictwo było trzecim — po endecji i PSL „Piast” — ugrupowaniem politycznym II Rzeczypospolitej lat dwudziestych. PSL „Wyzwolenie” było w istocie stronnictwem Polski centralnej (ostoją wpływów była Lubelszczyzna), chociaż także cieszyło się dużą popularnością na terenach północno-wschodnich (s. 31). Wybory sejmowe w 1928 r. (pierwsze po przewrocie majowym) przyspieszyły proces oczyszczania stronnictwa z ludzi nie związanych z walką o samodzielność ruchu ludowego, a także zadecydowały o przejściu PSL „Wyzwolenie” do zdecydowanej antysanacyjnej opozycji. Większość działaczy PSL „Wyzwolenie” pozostała wierna głoszonej ideologii i programowi, i zdecydowała się na walkę z J. Piłsudskim, którego do niedawna uważała za duchowego przywódcę swojego stronnictwa.

Sądzę, że autor właściwie określił oblicze ideowopolityczne stronnictwa, twierdząc, iż nie było w istocie ani bolszewickie, ani komunizujące (s. 260). Jawi się nam jako partia demokratyczna, zdecydowanie antyobszarnicza i antyklerykalna, o jasno sprecyzowanym profilu republikańskim, występująca przeciw wszelkim przejawom wstecznictwa, odrzucająca wszelką dyktaturę.

W największym stopniu uwagę autora pochłania — co uzasadnia podjęty katalog problemów badawczych — kreślenie wizji Polski Ludowej, która wylania się z analizy różnorodnych dokumentów myśli politycznej PSL „Wyzwolenie”. Wizja modelu gospodarczego państwa zakładała ustanowienie ekonomicznych podstaw ludowładztwa, zniesienie wyzysku i upowszechnienie własności prywatnej, spółdzielczej i państwowej. Podstawowym działem gospodarki narodowej miało być rolnictwo, a jego podstawą — samodzielne gospodarstwo chłopskie. Pożądany model rolnictwa miał być osiągnięty po pełnym zrealizowaniu reformy rolnej. Rolnictwo mogło się rozwijać wraz z rozwojem organizacji spółdzielczych, obejmujących zakresem swej działalności wytwórczość rolniczą i przemysłową. Skutkiem rozwoju rolnictwa indywidualnego miał być rozwój przemysłu (zwłaszcza rolno-spożywczego, opartego na krajowej bazie surowcowej), a także likwidacja przeludnienia wsi (s. 73, 74).

PSL „Wyzwolenie” — podobnie jak inne partie demokratyczne — opowiadało się za współistnieniem trzech form własności w przemyśle i za potrzebą skupienia przedsiębiorstw przemysłowych w rękach polskich.

Za główny instrument realizacji idei ludowładztwa uznawano jednoizbowy parlament oraz samorząd terytorialny (samorząd gminny ludowcy traktowali jako podstawę administracji państwowej, jako forum walki o władzę). W rozstrzygnięciu ważnych spraw państwowych niezwykle użyteczną byłaby instytucja referendum ludowego. Ludowcy jako legaliści uważali, że istnienie i pomyślny rozwój państwa zależy w dużej mierze od poszanowania prawa. Opowiadano się za niezawisłością sądownictwa, sądami pokoju i sądami przysięgłych, za wybieralnością sędziów i ławników, którzy jako czynnik ludowy mieli wpływać na sprawiedliwe ferowanie wyroków, a ponadto spełniać wobec wsi funkcję doradczą i wychowawczą (s. 126, 127).

Pod koniec lat dwudziestych, w okresie wyraźnego pogorszenia się międzynarodowego położenia Polski, w PSL „Wyzwolenie” narastało przeświadczenie — jak słusznie zauważa autor — że najważniejszą gwarancją bezpieczeństwa granic państwa stanowią armia i siła obronna państwa. Stronictwo stało na stanowisku, że o sile obronnej państwa decyduje oprócz armii także szereg innych czynników, takich jak: stosunek obywateli do państwa, potencjał gospodarczy państwa, stan oświaty i właściwe ułożenie stosunków z mniejszościami narodowymi (s. 217—219). Do Polski Ludowej ludzie pracy mieli dojść drogą pokojową, legalną, drogą prawa, pracy i reform.

Wydaje mi się, aczkolwiek jest to sprawa dyskusyjna, że problem wpływów w samorządzie i jego obrona (rozdział III, pkt 5b) winien być omawiany w rozdziale I, po pkt. 3. lub łącznie z nim. W rozdziale drugim, omawiającym ekonomiczne podstawy władzy należało przedstawić poglądy PSL „Wyzwolenie” na kwestię handlu i usług, o ile takie były formułowane. W publikacji tej, podobnie jak w każdej rzeczywiście naukowej, spotkać można tezy kontrowersyjne (np. dotyczące oceny postaw społecznych i politycznych duchowieństwa katolickiego, konkordatu itd.), ale uważam, że są one przejawem samodzielności i niezależności myślenia autora.

W rezultacie historyk, historyk myśli politycznej, politolog, działacz polityczny z satysfakcją weźmie do ręki solidne pod względem metodologicznym, merytorycznym i konstrukcyjnym opracowanie, które stanowi ważne wydarzenie w badaniach dziejów ruchu ludowego.

Antoni Mieczkowski

O regionalnych dějinach. Materiály z konference Kabinetu Regionálních Dějin při Katedře Historie Filozofické Fakulty Univerzity Palackého v Olomouci. Rožnov pod Radhoštěm 21—23 února 1979. Olomouc 1980, ss. 191

W ostatnich latach obserwować możemy swoisty renesans ruchu regionalistycznego. Podobnie jak u jego zarania (wiek XIX) w okresie największego rozkwitu (lata międzywojenne) szczególne miejsce zajmuje w nim historia. Regionaliści jak dawniej przykładają dużą wagę do poznania historycznego rodowodu swej „bliższej ojczyzny”. Fascynacja przeszłością najbliższego środowiska sprawiła, że prowadzone współcześnie przez regionalistów badania znalazły się poza zasięgiem oddziaływania